

Water in de landbouw: dat kan best anders

JAN-PHILIP M. (FLIP) WITTE, GÉ A.P.H. VAN DEN EERTWEGH, PERRY G.B. DE LOUW EN
RUUD P. BARTHOLOMEUS

Met zijn essay ‘Water in de landbouw, altijd te veel en te weinig?’ (Van Bakel, 2020) wil onze gewaardeerde collega Jan van Bakel relativering en nuance in de discussie over het droogteprobleem van Nederland brengen. “De ‘feiten’ die te berde worden gebracht zijn namelijk nogal eens gekleurd door vooronderstellingen en opportunisme”, aldus van Bakel. Zijn essay is prikkelend en nodigt uit tot een reactie. Die geven we hier, in de wens zo een bijdrage te kunnen leveren aan een open dialoog over het gewenste waterbeheer in het landelijk gebied van Nederland.

Reactie

Wat we waarderen is dat Van Bakel motiveert waarom hij agrohydroloog is geworden: als boerenzoon zag hij de worsteling van zijn ouders met enkele zeer natte jaren. Vanuit die achtergrond menen wij te begrijpen waarom hij bepaalde conclusies trekt. De droogteschade aan de natuur met 25% herstellen (motie Van Rijn-Vellekoop uit 1990): onhaalbaar. Water langer vast houden: levert nauwelijks iets op, hooguit 20 mm per groeiseizoen; meer kan niet, want een boer wil in het voorjaar het land op “om mest uit te rijden en te ploegen en te zaaien”. Water boven de grond opslaan in reservoirs: praktisch onmogelijk, want dat kost te veel grond en te veel geld. En het is nou eenmaal een gegeven dat de landbouw in het groeiseizoen steeds meer water is gaan gebruiken, want de verdamping is gestegen met de hogere gewasopbrengsten. Het vraagteken achter de titel van zijn essay kan wel weg: het waterbeheer is nooit goed te krijgen.

De verlaging van de grondwaterstand door beregening van landbouwpercelen beperkt zich volgens Van Bakel vooral tot het landbouwgebied, anders dan de door de drinkwaterbedrijven veroorzaakte verlagingen. Van Bakel geeft geen verklaring voor deze asymmetrische hydrologische beïnvloeding, die in tegenspraak is met modelberekeningen (Van Bakel e.a., 2015; Van den Eertwegh e.a., 2020). Misschien heeft de door hem veronderstelde asymmetrie te maken met een oneigenlijke vergelijking van hoeveelheden. De onttrekking in 2018 van grondwater voor beregening (200 miljoen kuub in korte perioden van de droge zomer) zet Van Bakel namelijk af tegen de grondwateronttrekking voor de drinkwatervoorziening en de industrie (950 miljoen kuub in een heel jaar). Dat is als bij een fikse snelheidsovertreding ter verdediging wijzen op de gemiddelde snelheid tijdens de reis: landelijke cijfers op jaarbasis maskeren het probleem. De problemen die ontstaan door beregening treden vooral regionaal op en alleen tijdens perioden van droogte, ook in natuurgebieden die op dat moment al zeer kwetsbaar zijn. Zo werd er in Noord-Brabant van juni t/m september 2018 ten minste anderhalf keer meer grondwater opgepompt voor beregening, dan voor

de productie van drinkwater (Van den Eertwegh e.a., 2019). Ongenoemd laat Van Bakel dat er steeds meer wordt berekend uit grondwater. De Deltacommissaris schat de onttrekking in 2020 op 300 miljoen kuub (Van der Boon en Hoekstra, 2020), terwijl Van Bakel e.a. (2015) voor 2050 een extreem scenario beschrijven waarin 500 miljoen kuub wordt onttrokken, en volgens een recente analyse de hoeveelheid in een extreem droog jaar in 2050 zelfs kan zijn opgelopen tot 650 miljoen kuub (Mens e.a., 2020). Dat iemand boeren die beregenen aanwijst als hoofdveroorzakers van de droogte, zoals Van Bakel schrijft, herkennen we niet. Wel zijn we van mening dat beregening uit grondwater een probleem is dat steeds onbeheersbaarder wordt. We onderschrijven daarom de acties die in 2020 door het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat in gang zijn gezet om meer grip te krijgen op landbouwonttrekkingen uit grondwater.

Winning van grondwater voor de drinkwatervoorziening voorkomt natschade, maar leidt ook tot droogteschade aan landbouwgewassen. Die droogteschade moet volgens de Waterwet door de drinkwaterbedrijven worden vergoed. Stijgende opbrengsten en betere ontwatering vergroten echter het schadelijk effect van de drinkwaterwinningen (Werkgroep Achtergrondverlaging, 2017; Witte e.a., 2019). Ook deze door de landbouw zelf veroorzaakte stijging van de droogteschade, moet door drinkwaterbedrijven worden vergoed. Van Bakel maakt zich daar hard voor als adviseur van droogteschade.nl, een door juristen opgezet collectief dat met terugwerkende kracht een kwart miljard euro schade van de drinkwaterbedrijven eist¹. Het objectief vaststellen van de bijdrage van de drinkwaterbedrijven aan de schade is noodzakelijk voor een juiste schadeafhandeling, maar Van Bakel voert op voorhand zijn geschatte 15 miljoen euro per jaar op als een feitelijk bedrag. De drinkwaterbedrijven houden het op 3 miljoen euro.

Net als Van Bakel hebben we bedenkingen bij sommige uitspraken, bijvoorbeeld over de sponswerking van de bodem en over de effectiviteit van 's-nachts beregenen. Wij zijn het ook met hem eens dat drinkwater en industrie een aanzienlijk aandeel hebben in de verdroging. Voorts kunnen we instemmen met verschillende van de door hem genoemde maatregelen, zoals de inzet van de 'slimme stuw', de aanleg van bufferzones rond natuurgebieden en het verlenen van het uitrijverbod van mest in het voorjaar. Er is veel dat ons bindt.

Dat laat onverlet dat volgens ons het waterbeheer de afgelopen halve eeuw eenzijdig het landbouwbelang heeft bediend. Niet alleen ten koste van de natuur, zelfs ten koste van de op Europees niveau wettelijk beschermde Natura 2000 gebieden. Maar ook ten koste van de infrastructuur (Van den Born e.a., 2016), de bebouwde omgeving (totaal 80 miljard euro herstelkosten aan verzakkende huizen de komende 30 jaar; Tielemans, 2020), ons cultureel erfgoed (Monasch en Niezen, 2020), de zoetwatervoorziening van door verzilting bedreigde diepe polders en de uitstoot van CO₂ uit ontwaterde veenpolders (RLI, 2020). Dat iemand van ons de agrariërs zou willen aanwijzen als hoofdschuldige van de

¹ *De Telegraaf*, 2 september 2020: *Boeren claimen kwart miljard droogteschade. 'Jaarlijks 750.000.000.000 liter water ontnomen'*.

droogteproblemen, werpen we verre van ons. De verdroging door de landbouw is op de eerste plaats veroorzaakt door een door verschillende partijen (vee-voerbetriebe, Rabobank, Rijk, LTO) gestimuleerd en door de meeste boeren en consumenten gevolgd systeem dat eenzijdig gericht is op maximalisatie van de gewas-, vlees- en zuivelproductie. 's-Winters geen water vasthouden omdat het land ontwaterd moet worden voor het vroeg uitrijden van gier (omdat de gierkelder vol zit) en voor een volledige benutting van een steeds langer groeiseizoen, omdat agrariërs vlees en zuivel moeten produceren (grotendeels voor de export) tegen almaar dalende marktprijzen: wij kunnen daar niet achter staan.

Wij hebben bovendien de behoefte voor meerdere belangen op te komen. Meer water vasthouden in de winter (wij schatten in dat 1 miljard kuub mogelijk is) en minder beregenen uit grondwater zal leiden tot lagere gewasopbrengsten en dus tot een extensivering van de landbouw. Dat past bij de ook om andere redenen gewenste transitie naar een duurzaam landbouwsysteem. In ons artikel 'Aanpak droogte vraagt transitie waterbeheer' (Witte e.a., 2020) geven we daarvoor verschillende oplossingen. Uiteindelijk wensen wij een landbouw waarin boeren waardering krijgen voor hun bijdrage aan het Nederlandse cultuurlandschap en waarin zij een goede boterham verdienen. Daarvoor is het nodig dat het Rijk veel meer regie over de inrichting van het landelijk gebied op zich neemt, bepleiten wij in navolging van velen (onder andere: Lukkezen, 2020; Strootman, 2020; Bakker e.a., 2021). Water in de landbouw: dat kan en moet volgens ons beter worden geregeld. Dit vergt een inspanning van alle betrokkenen en de bereidheid buiten de eigen belangen te treden.

Literatuur

- Bakker, M.M., J.P.M. Witte, G. Ros, W. de Vries, M. Mashhoodi, S. de Vries, H. Kros en T. Kuhlman** (2021) Een ruimtelijke visie voor het landelijk gebied; in: *Milieu* (in druk).
- Lukkezen, J.** (2020) Schreeuw om regie in de landbouw; in: *ESB*: 4791S.
- Mens, M., F. Schasfoort, J. Hunink, J. Pouwels, J. Delsman en D. de Jong** (2020) Hydrologische en economische effecten van twee maatregelpakketten voor Deltaprogramma Zoetwater fase II. Deltares, rapportnummer 11205271-005-ZWS-0008.
- Monasch, J. en H. Niesen** (2020) De droogte besluit monumenten. In: *NRC*: 20 augustus 2020.
- RLI** (2020) Stop bodemdaling veenweidegebieden. Het groene hart als voorbeeld; Publicatie Rli 2020/05, Raad voor de Leefomgeving en Infrastructuur, Den Haag.
- Strootman, B.** (2020) Landschap is alles, College van Rijksadviseurs.
- Tielemans, J.** (2020) Huizen verzakken sneller door droogte, schade loopt in de tientallen miljarden. In: *De Volkskrant*: 9 september 2020.
- Van Bakel, J.** (2020) Water in de landbouw, altijd te veel en te weinig?; in: *Stromingen* 26(3) 67-73.
- Van Bakel, J., J. Huinink en W. Werkman** (2015) Hoe robuust is ons hydrologisch systeem (1)? Modelmatige verkenning van hydrologische effecten van klimaatverandering en toenemende grondwateronttrekking op het grondwatersysteem in 2050; in: *Stromingen* 24(4): 7-14.

- Van den Born, G.J., F. Kragt, D. Henkens, B. Rijken, B. van Bommel en S. van der Sluis** (2016) Dalende bodems, stijgende kotsen. Mogelijke maatregelen tegen veenbodemdaling in het landelijk en stedelijk gebied. Rapport 1064, Planbureau voor de Leefomgeving.
- Van den Eertwegh, G., R. Bartholomeus, P. de Louw, J.P.M. Witte, J.C. van Dam, D. van Deijl, P. Hoefsloot, M. van Huijgevoort, J. de Wit, C. Clevers en J. Hunink** (2019) Droogte in zandgebieden van Zuid-, Midden- en Oost-Nederland. Rapportage Fase 1: ontwikkeling van uniforme werkwijze voor analyse van droogte en tussentijdse bevindingen. KnowH2O, KWR, WUR, HSS, FWE.
- Van den Eertwegh, G., R. Bartholomeus, P. de Louw, J.P.M. Witte, J.C. van Dam., D. van Deijl, P. Hoefsloot, M. van Huijgevoort, J. Hunink, I. America, J. Pouwels en J. de Wit** (2020) Droogte in zandgebieden van Zuid-, Midden- en Oost-Nederland. Het verhaal: analyse van droogte 2018 en 2019 en tussentijdse bevindingen. Rapportage Fase 2. KnowH2O, KWR, Deltares, WUR, HSS, FWE.
- Van der Boon, V. en P. Hoekstra** (2020) De wedloop om het schaarse grondwater. In: *Financieel dagblad*, 26 november 2020.
- Werkgroep Achtergrondverlaging** (2017) Zicht op achtergrondverlaging. Rapport Nederlandse Hydrologische Vereniging.
- Witte, J.P.M., P. de Louw, R. van Ek, R.P. Bartholomeus, G.A.P.H. van den Eertwegh, H.K. Gilissen, H.F.M.W. van Rijswick, G.P. Beugelink, R.J. Ruijtenberg en W. van der Kooij** (2020) Aanpak droogte vraagt transformatie waterbeheer; in: *Water Governance* 2020(3): 120-131.
- Witte, J.P.M., W.J. Zaadnoordijk en J.J. Buyse** (2019) Forensic hydrology reveals why groundwater tables in the province of Noord Brabant (the Netherlands) dropped more than expected; in: *Water* 11(478): 1-14.

Auteurs

WITTE, JAN-PHILIP M.
FWE / ecohydroloog
flip.witte@ecohydrologie.nl

EERTWEGH, GÉ, A.P.H.
KnowH2O / hydroloog
eertwegh@knowh2o.nl

DE LOUW, P.G.B.
Deltares / Geohydroloog
perry.delouw@deltares.nl

BARTHOLOMEUS, RUUD P.
KWR / Hoofdonderzoeker ecohydrologie
Ruud.Bartholomeus@kwrwater.nl